

УДК 94 (477) (476) “XX/XXI”

Степан Васишин

**УКРАЇНА–БІЛОРУСЬ: СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО
У ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ (1994–2004 РР.)**

У статті автор розкриває політичні аспекти українсько-білоруських відносин упродовж 1994–2004 рр., досліджує напрямки та пріоритети двосторонніх зв'язків.

Ключові слова: Україна, Республіка Білорусь, політичні відносини, договір, зовнішня політика, співробітництво.

У сучасній історіографії посилюється інтерес до вивчення двосторонніх українсько-білоруських відносин у новій системі геополітичних координат. Ця проблема набуває значної ваги як у науково-теоретичному, так і в практичному вимірах, оскільки в умовах глобальних трансформацій сучасного суспільства, російської агресії щодо України, різних геополітичних і геостратегічних цілей обох держав саме співпраця між Україною і Республікою Білорусь може стати одним із найдієвіших засобів у послабленні напруги, яка відчувається у Східній Європі, виявленні ресурсів для вироблення нової моделі співробітництва між двома державами на перспективу. Це можливо реалізувати на основі традицій добросусідства, стратегічного партнерства, культурно-етнічної спорідненості обох народів та взаємної поваги до вибору обопільних зовнішньополітичних векторів розвитку.

Особливо важливими у двосторонніх українсько-білоруських взаєминах є відносини у політичній сфері. На наш погляд, це обумовлено тим, що вивчення політичної складової міждержавних відносин дасть змогу визначити загальні тенденції співпраці між Україною і Білоруссю, розкрити взаємовпливи на зовнішню політику обох країн, спрогнозувати розвиток співробітництва між двома державами на подальші десятиліття.

Метою статті є аналіз політичних відносин України і Республіки Білорусь упродовж 1994–2004 рр., коли відбулася активізація політичного діалогу між двома країнами, визначилися єдині підходи до співробітництва та вирішення спільних проблем, сформувалася договірно-правова база, були налагоджені регулярні прямі контакти на найвищому загальнодержавному рівні.

Завдання дослідження полягають у висвітленні основних тенденцій розвитку українсько-білоруських політичних зв'язків упродовж 1994–2004 рр., обґрунтуванні моделі реалізації взаємин між Україною і Республікою Білорусь та їх трансформації на рівень стратегічного партнерства, розкритті місця українсько-білоруських стосунків у структурі міжнародних відносин.

Об'єктом дослідження є історія міжнародних відносин і зовнішньої політики України й Білорусі у нових геополітичних координатах.

Предмет дослідження становлять головні напрями й пріоритети двосторонніх політичних взаємин між Україною й Республікою Білорусь, визначення основних закономірностей і тенденцій формування та розвитку міждержавних зв'язків, їх ролі у сучасному європейському та світовому континуумі.

Дослідження досвіду українсько-білоруських політичних зв'язків викликає значний науковий інтерес серед українських та білоруських дослідників. Крім того, у статті використано роботи польських науковців.

Цінною у контексті досліджуваної теми стала монографія С. Віднянського “Зовнішня політика України в умовах глобалізації: Анотована історична хроніка міжнародних відносин (1991–2003 рр.)” [1], де науковець у хронологічній

послідовності висвітлив двосторонні відносини України з країнами-сусідами, зокрема з Білоруссю. Автор критично відноситься до внутрішньополітичного устрою Республіки Білорусь і вважає, що лише демократизація білоруського суспільства зможе дати імпульс до двостороннього співробітництва. Нашу увагу привернула також стаття С. Макеєва “Розвиток політичних відносин України та Республіки Білорусь у 1994–2004 рр.” [2], в якій дослідник розкрив основні тенденції розвитку політичних взаємин України та Білорусі впродовж 1994–2004 рр. Особливу увагу автор акцентував на особистісному чиннику президентів Л. Кучми та О. Лукашенка, який відіграв важливу роль у двосторонньому співробітництві. Цікавою є розвідка української вченої Людмили Чекаленко “Зовнішня політика України” [3], у якій авторка детально проаналізувала двостороннє співробітництво України і Білорусі. Цінність праці полягає у з’ясуванні причин, які спонукали до налагодження тісного двостороннього співробітництва між обома державами.

Наріжним каменем у висвітленні взаємин України та Республіки Білорусь служить дослідження Д. Юрчака “Беларусь – Украина: 20 лет межгосударственных отношений” [4]. Білоруський історик, спираючись на широке коло джерел, об’єктивно і критично проаналізував досвід співпраці двох держав-сусідів і дійшов висновку, що налагодженню діалогу в політичній сфері сприяли тісні контакти керівництва двох країн, активна робота дипломатичних представництв Республіки Білорусь і України впродовж 20 років.

Окрім того, серед інших праць, що прислужилися для теоретичної та практичної розробки досліджуваної проблематики, варто виокремити розвідки В. Литвина [5], В. Снапковського [6], А. Тихомирова [7], Л. Левкович [8], В. Коседовски [9], Н. Гергало [10] та ін. На особливу увагу заслуговують архівні документи та матеріали, представлені фондами Галузевого державного архіву Міністерства закордонних справ України (далі – ГДА МЗС України). У них міститься значна кількість справ щодо різних аспектів двостороннього українсько-білоруського співробітництва. Цінними для нас стали матеріали фонду Посольства України в Республіці Білорусь (ф. 8).

В історії двосторонніх відносин України з Республікою Білорусь визначальним став період 1994–2004 років, коли міждержавні взаємини у політичній сфері набули стратегічного характеру. Нижній хронологічний період пов’язаний із президентськими виборами в Україні та Білорусі і початком активізації політичного діалогу між двома країнами. Верхня хронологічна межа обумовлена “Помаранчевою революцією” в Україні та зміною геополітичного курсу, який не передбачав поглиблення міждержавних політичних відносин з колишніми республіками СРСР. Отже, впродовж 1994–2004 рр. політичні контакти між Україною та Білоруссю загалом були стабільними, хоча і не позбавлені періодів деякого погіршення, викликаного внутрішньополітичним устроєм Республіки Білорусь та відмінними зовнішньополітичними векторами обох держав.

Активізація політичних взаємин між Україною та Білоруссю розпочалася одразу після президентських виборів 1994 року в обох республіках. Обрання (10 липня 1994 р.) Президентом України Л. Кучми, а Білорусі – О. Лукашенка сприяло розширенню політичних контактів на найвищому рівні. Вже 26 липня 1994 р. Президент Білорусі у ході розмови з радником українського посольства В. Соловєєм наголосив, що Білорусь виступає за розвиток з Україною плідних двосторонніх стосунків на умовах взаємоповаги і рівноправності. Цю тезу білоруський глава держави підтвердив у виступі, присвяченому Дню незалежності Республіки Білорусь відзначивши, що, головним пріоритетом зовнішньої політики Білорусі буде розширення і зміцнення зв’язків з Російською Федерацією та найближчими сусідами [11, арк. 33].

За таких умов активно обговорювалася зустріч двох президентів. Так, 26 серпня 1994 р. відбулися переговори посла України в Республіці Білорусь В. Желіби з першим заступником міністра закордонних справ Білорусі Л. Цепкало, на яких вирішувалося питання візиту О. Лукашенка в Україну. Білоруська сторона висловила бажання, щоб візит відбувся якнайскоріше, оскільки пріоритет у зовнішньополітичних стосунках нове керівництво Республіки Білорусь віддає Росії і Україні [12, арк. 12–13].

Однак перший візит О. Лукашенка в Україну відбувся лише 7–8 жовтня 1994 р. у рамках проведення українською стороною святкових заходів, присвячених 50-річчю визволення України від німецько-фашистських загарбників. У ході візиту пройшла зустріч президентів обох держав, під час якої сторони обговорили питання розвитку двостороннього співробітництва [4, с. 68].

Слід зазначити, що становлення українсько-білоруських міждержавних відносин викликало певний інтерес серед зарубіжних країн, зокрема США. Так, 18 листопада 1994 р. радник посольства США у Білорусі Альберт Крол під час бесіди з радником українського посольства В. Соловєєм відмітив деяке пожвавлення українсько-білоруських взаємин і висловив здивування відсутністю зустрічей на рівні високих посадових осіб двох держав. Крім того, американський дипломат відзначив переорієнтацію керівників Республіки Білорусь у ставленні до України: якщо раніше керівництво при зустрічах з американськими дипломатами займало упереджено негативну позицію щодо України за її настирність у міжнародній політиці і конкретно в стосунках з Російською Федерацією, то тепер відчувається більше поваги до неї [11, арк. 49–50].

28 березня 1995 р. відбувся другий робочий візит Президента Білорусі О. Лукашенка в Україну. В ході зустрічі сторони обговорили спільні заходи щодо локалізації наслідків Чорнобильської катастрофи [1, с. 106]. Варто зазначити, що розширення двосторонніх політичних контактів на найвищому загальнодержавному рівні впродовж другої половини 1994 – початку 1995 років заклало фундамент в організації першого в історії двостороннього співробітництва офіційного візиту на рівні президентів, який відбувся 13 липня 1995 р.

Впродовж 13–15 липня 1995 р. в Республіці Білорусь з офіційним візитом перебував Леонід Кучма. Під час візиту відбулися переговори відносно широкого кола питань, які становили взаємний інтерес. Ця зустріч стала логічним продовженням попереднього політичного діалогу. Було підкреслено, що взаємна довіра і взаєморозуміння між президентами, традиційні історичні, політичні, економічні, культурні зв'язки між двома країнами і народами дають можливість підняти білорусько-українські відносини на якісно новий рівень. Сторони позитивно оцінили проведену роботу з делімітації кордону та висловили готовність проводити консультації з актуальних питань білорусько-українських відносин, а також тісніше співпрацювати в рамках міжнародних організацій. Глави держав заявили про намір розширювати відносини в гуманітарній сфері, зокрема в галузі захисту прав людини і національних меншин [13, арк. 20–21].

Окремо слід відзначити підписання у ході даного візиту Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною та Республікою Білорусь [13, арк. 20–21]. Зокрема, в тексті зазначалося: “Україна і Республіка Білорусь будують свої відносини на принципах взаємоповаги, довіри, суверенітету, рівноправності, визнання непорушності державних кордонів, тощо...” [14]. Таким чином, вказаний документ не лише замінив Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою від 29 грудня 1990 року, а й засвідчив

перехід на новий рівень стратегічного партнерства між Україною та Республікою Білорусь.

Наступна зустріч між главами обох держав відбулася 23 вересня 1995 р., коли О. Лукашенко відвідав з одноденним робочим візитом Україну. У ході бесіди між президентами України та Білорусі обговорювалися переважно питання розвитку торговельно-економічних відносин [1, с. 106].

3 1996 року спостерігалось певне погіршення українсько-білоруських політичних взаємин. Основними причинами були: зміна внутрішньополітичного устрою Республіки Білорусь (24 листопада 1996 р. в Білорусі проведено референдум щодо зміни Конституції; створено двопалатний парламент, посилено президентську вертикаль влади, повноваження президента пролонговані до осені 2001 р.; США, Європейський Союз, ОБСЄ, Рада Європи не визнали цей референдум легітимним, а Білорусь опинилася у політичній ізоляції) [1, с. 107] та активізація російсько-білоруського співробітництва (2 квітня 1996 р. президенти Росії та Білорусі підписали Договір про створення російсько-білоруського союзу) [1, с. 107]. Примітно, що на фоні погіршення двостороннього українсько-білоруського співробітництва відбувся арешт 7 українських громадян, які 26 квітня 1996 р. разом із представниками білоруської опозиції брали участь у несанкціонованому мітингу “Чорнобильський шлях – 96” [15, арк. 53–55]. Зазначимо, що вже у 1997 р. відносини між Україною і Республікою Білорусь стали бізуватися. Це обумовлено низкою чинників: для Білорусі необхідно було відновлення старих політичних контактів в умовах міжнародної політичної ізоляції, а Україна прагнула підписати договір про делімітацію державного кордону.

За таких умов 17 січня 1997 р. в Гомелі відбулася зустріч Президентів України Леоніда Кучми і Білорусі Олександра Лукашенка, в ході якої сторони обмінялися думками з широкого кола питань розвитку двосторонніх відносин і низки міжнародних проблем, що становили взаємний інтерес. Слід зазначити, що до візиту українського президента було прикуто особливий інтерес. Напередодні зустрічі посол України в Білорусі В. Желіба підкреслив, що, як відомо посольству, Республіка Білорусь хотіла б мати в особі України, з одного боку, – активнішого партнера в реалізації білоруського курсу внутрішньої і зовнішньої політики, з іншого – намагалася відігравати роль посередника в російсько-українських відносинах [16, арк. 5–6].

У ході переговорів обидва президенти позитивно оцінили роботу з міжнародно-правового оформлення білорусько-українського кордону і підтвердили готовність завершити у першому півріччі 1997 р. процес делімітації державного кордону, а також домовились ініціювати проведення у поточному році регіональної зустрічі представників прикордонних відомств Білорусі, України, Російської Федерації, Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії, Молдови, Литви, Латвії та Естонії стосовно організації взаємодії у боротьбі з нелегальною міграцією і контрабандною діяльністю на державних кордонах. Загалом було підкреслено важливість проведення регулярних консультацій на найвищому рівні. О. Лукашенко після зустрічі заявив, що в ході переговорів досягнуто значного прогресу в українсько-білоруських відносинах, і коли всі домовленості будуть виконані, то зв'язки між державами будуть найрезультативнішими серед інших країн СНД. Варто зауважити, що в контексті візиту Президента України в Гомель, на Білорусь чинився тиск з боку Російської Федерації. Так, у російських ЗМІ з'явилися звинувачення, що О. Лукашенко веде подвійну гру, а українсько-білоруська зустріч зводить нанівець заяву Президента Росії Б. Єльцина з приводу поглиблення інтеграційних процесів між Республікою Білорусь і Російською Федерацією [16, арк. 7–8].

Через чотири місяці, 12–13 травня 1997 р. відбувся перший офіційний візит Президента Білорусі О. Лукашенка в Україну, у ході якого відбулися зустрічі з Президентом України Л. Кучмою, Головою Верховної Ради О. Морозом та Прем'єр-міністром П. Лазаренком. Метою візиту було підписання Договору між Україною та Республікою Білорусь про державний кордон, а також проведення переговорів з найважливіших питань двостороннього співробітництва. У ході зустрічі президенти обох країн зазначили, що підписання Договору між Україною та Республікою Білорусь про державний кордон стане прикладом для інших держав Співдружності, буде наочним підтвердженням незалежності та суверенності України і Білорусі. Сторони також підкреслили, що правове оформлення кордону не ускладнюватиме життя громадян обох держав у прикордонній смузі та не вплине на торговельно-економічні зв'язки, зокрема, на реалізацію положень Угоди про співробітництво прикордонних регіонів України та Білорусі. Торкаючись розвитку політичних відносин з Україною після підписання Договору про створення російсько-білоруського союзу, Президент Білорусі запевнив, що взаємини з Україною й надалі будуть дружніми, добросусідськими та пріоритетними. Під час бесіди О. Лукашенка з Головою Верховної Ради України О. Морозом обговорювалися питання налагодження співпраці між вищими законодавчими органами двох держав. За підсумками візиту сторони підписали Договір про державний кордон, домовилися доручити міністерствам вжити заходів щодо виконання положень підписаних документів, а також завершити підготовку до підписання інших важливих міждержавних та міжвідомчих угод [17, арк. 41–43]. Отже, перший офіційний візит Президента Білорусі за своїми результатами став важливим етапом у розбудові українсько-білоруських політичних взаємин.

Надалі, впродовж 1998–2004 рр. контакти на рівні глав обох держав поглиблювалися [4, с. 71]. Про це свідчать 14 зустрічей на вищому рівні, які підтвердили зацікавленість України та Білорусі у двосторонній співпраці [2].

Черговий робочий візит Президента України в Республіку Білорусь відбувся 11–12 грудня 1998 року. У ході зустрічі з Президентом Білорусі Леонід Кучма наголосив, що на даному етапі українсько-білоруські взаємини значно активізувалися і наповнилися конкретним змістом, а відтак першочерговим інтересам обох країн відповідає якнайшвидша ратифікація Договору про державний кордон та розширення договірно-правової бази двосторонніх відносин. Крім того, сторони обговорили питання функціонування російсько-білоруського союзу та можливість приєднання до нього України (Л. Кучма зазначив, що пріоритетом для нашої держави залишається європейський вектор зовнішньої політики і запропонував розширити інтеграційні процеси серед країн Балто-Чорноморського регіону) [18, арк. 172–177]. Однак, основним результатом вказаного візиту стало підписання Програми українсько-білоруського економічного співробітництва на період 1999–2008 рр. [4, с. 71].

12–13 березня 1999 р. відбувся робочий візит Президента Республіки Білорусь О. Лукашенка в Україну. Під час візиту було обговорено низку питань політичного та економічного співробітництва [2]. Так, Україна остаточно відхилила пропозицію приєднатися до російсько-білоруського союзу [1, с. 107]. За результатами зустрічі підписано Угоду між Україною та Республікою Білорусь про спрощений порядок зміни громадянства, а також протокол між Кабінетом Міністрів України і Урядом Білорусі про внесення змін та доповнень в угоду про пункти пропуску [5, с. 307].

Розвиток політичного діалогу між Україною та Республікою Білорусь у другому півріччі 1999 року був перерваний через низку розбіжностей. Криза, в значній мірі, була викликана підтримкою білоруським керівництвом лівих сил в умовах президентської кампанії в Україні, а також неадекватним сприйняттям з

білоруського боку рішення української сторони відкликати запрошення Президенту Республіки Білорусь О. Лукашенку на конференцію-самміт “Балто-Чорноморське співробітництво: до інтегрованої Європи XXI ст. без розподільчих ліній” [19, арк. 26]. Свій крок Україна пояснила небажанням лідерів низки центральноевропейських держав зустрічатися з О. Лукашенком [2].

Республіка Білорусь розцінила такі дії України як “недружній акт”, а згодом Прем’єр-міністр С. Лінг і міністр закордонних справ У. Латипов не взяли участі у засіданні Ради глав урядів і глав зовнішньополітичних відомств СНД, які відбулися в Ялті 8 жовтня 1999 р. Крім того, у білоруських ЗМІ пройшла хвиля негативних матеріалів відносно України [19, арк. 26].

Однак після обрання Л. Кучми Президентом України на новий термін, двосторонні українсько-білоруські відносини нормалізувалися. Так, Л. Кучма офіційно запросив свого білоруського колегу на інавгурацію. Президент Білорусі Олександр Лукашенко прийняв запрошення і 30 листопада 1999 р. відвідав Київ, де відбулася робоча зустріч двох президентів [4, с. 74]. Слід зазначити, що період погіршення українсько-білоруських взаємин був нетривалим і не призвів до згортання політичних контактів.

Черговим важливим етапом українсько-білоруського співробітництва у політичній сфері був робочий візит Президента України Л. Кучми до Республіки Білорусь, який відбувся 26–27 травня 2000 р. Метою поїздки було продовжити конструктивний українсько-білоруський діалог, закріпити домовленості, досягнуті під час попередніх зустрічей глав держав, окреслити нові перспективи співробітництва, виходячи з реалій вказаного часу. Показово, що цей візит здійснювався у нових геополітичних умовах – зроблено крок до створення на теренах СНД військово-політичного об’єднання країн – Білорусі, Вірменії, Казахстану, Киргизстану, Росії і Таджикистану [20, арк. 28–29].

У ході переговорів глави обох держав наголосили, що обидві країни зацікавлені у зміцненні добросусідства, а розвиток українсько-білоруських відносин відбувається у висхідній траєкторії. У контексті формування системи міжнародної безпеки в Європі з урахуванням розширення НАТО на Схід та досягнення домовленостей під час засідань Митного союзу і Ради колективної безпеки щодо задіяння адаптованого Договору про колективну безпеку, Л. Кучма та О. Лукашенко обговорили модель регіональної системи колективної безпеки. Крім того, сторони висловили обопільну готовність до всебічної підтримки у процесі інтеграції обох країн до європейських структур. Глави обох держав також підтвердили наміри співпрацювати в рамках ООН, ОБСЄ, Ради Європи [20, арк. 29–30]. Таким чином, в ході вищезгаданого візиту Президента України до Республіки Білорусь підтверджено готовність обох сторін до конструктивного діалогу, насамперед, з питань зовнішньої політики.

Окремої уваги заслуговує реакція дипломатичного корпусу, акредитованого в Республіці Білорусь, на візит Л. Кучми до Білорусі 26–27 травня 2000 р. Представників дипломатичного корпусу, насамперед, цікавила позиція України щодо інтеграційних процесів на теренах СНД у військово-політичній сфері. Так, під час зустрічі посла України в Республіці Білорусь А. Дроня в ході щомісячної зустрічі глав дипломатичного корпусу (31 травня 2000 р.) з послом Польщі в Білорусі (30 травня 2000 р.) М. Машкевичем, послом Китаю в Республіці Білорусь У. Сяоцю (31 травня 2000 р.) та під час бесіди з іншими дипломатами йшлося про домовленості, досягнуті на переговорах Президента України з Президентом Білорусі в Бресті у контексті вищезазначених інтеграційних процесів. Українська сторона інформувала представників дипломатичного корпусу про активізацію українсько-білоруського співробітництва на європейському напрямку та в рамках міжнародних організацій. Дипломатів також було повідомлено, що під час обміну думками з питань двостороннього

співробітництва України і Білорусі в рамках СНД Л. Кучма підкреслив, що Україна виступає за трансформацію СНД у механізм економічної взаємодії, спрямований на створення зони вільної торгівлі [20, арк. 33–34].

У подальшому, з 2001 до 2003 рр. тісні контакти лідерів двох держав тривали. Так, 25 липня 2001 р. з черговим робочим візитом відвідав Республіку Білорусь Л. Кучма. Президент Білорусі О. Лукашенко впродовж вказаного часу двічі перебував в Україні (29 травня 2002 р. та 9 жовтня 2003 р.). У ході візитів обговорювалися переважно політичні та економічні аспекти співробітництва, поповнювалася договірно-правова база взаємин двох країн, а також вироблялася спільна позиція з найактуальніших міжнародних питань [4, с. 71–72].

У 2004 р. зустрічей на рівні глав держав не відбувалося. Однак це пояснюється не погіршенням двосторонніх взаємин, а підготовкою України до президентських виборів. Зважаючи на зайнятість президента України, кількість його закордонних візитів була мінімальною [4, с. 74].

Отже, у ході регулярних політичних контактів між президентами України та Білорусі було налагоджено конструктивний міждержавний діалог як з ключових питань двостороннього співробітництва, так і проблем регіональної безпеки. Крім того, регулярні візити на рівні глав держав сприяли українсько-білоруській взаємодії на міжнародній арені, зокрема, у співробітництві з ООН, ОБСЄ, Радою Європи.

Важливою складовою двосторонніх українсько-білоруських політичних контактів впродовж 1994–2004 рр. були відносини на рівні глав урядів. 15–16 грудня 1994 р. з першим офіційним візитом Республіку Білорусь відвідав Прем'єр-міністр України В. Масол [21, арк. 1]. У наступні роки глави українського уряду перебували з офіційними та робочими візитами в Білорусі 5–6 лютого 1998 р. (В. Пустовойтенко), 15–16 травня 2000 р. (В. Ющенко), 13 червня 2002 р. (А. Кінах), 16–17 червня 2003 р. (В. Янукович). Керівники Ради Міністрів Білорусі відвідали Україну 14–15 грудня 1995 р. (М. Чигир), 28–29 вересня 1998 р. (С. Лінг), 16–17 жовтня 2001 р., 18 грудня 2001 р. (Г. Новицький), 1 листопада 2003 р. (С. Сидорський). У ході зустрічей на рівні прем'єр-міністрів двох країн домінантою виступала економічна складова двостороннього співробітництва [4, с. 74].

Наріжним каменем у розвитку політичних взаємин між Україною та Республікою Білорусь служить діяльність Міністерств закордонних справ України та Білорусі. 15–16 грудня 1994 р. Республіку Білорусь у складі української урядової делегації відвідав міністр закордонних справ України Г. Удовенко. В ході поїздки він зустрівся з міністром закордонних справ Білорусі В. Сенько. Вони обговорили питання піднесення ефективності українсько-білоруського співробітництва, окремі міжнародні проблеми, які викликали взаємний інтерес. За результатами переговорів підписано Протокол про консультації між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Республіки Білорусь [21, арк. 2]. Відповідно до цього документу, Україна та Білорусь домовилися регулярно проводити консультації з питань розвитку двосторонніх відносин у галузі політики, економіки, науково-технічних зв'язків, екології, гуманітарного співробітництва та культури, а також з міжнародних питань [22].

На основі підписаного Протоколу про консультації між МЗС України та МЗС Білорусі зустрічі міністрів закордонних справ обох держав проводилися регулярно. Так, 15–16 травня 1995 р. у Республіці Білорусь з офіційним візитом перебував міністр закордонних справ України Г. Удовенко. Він провів переговори зі своїм білоруським колегою В. Сеньком, прем'єр-міністром М. Чигирем, Президентом О. Лукашенко, виконавчим секретарем СНД І. Коротченю. Головним підсумком цього візиту стало парафування тексту

Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і Республікою Білорусь, а також домовленість про візит до Білорусі Президента України Л. Кучми [13, арк. 8–9]. Наступна зустріч глав МЗС України та Білорусі відбулася 20 липня 1996 р. у Бресті. В цих переговорах брав участь і міністр закордонних справ Польщі Д. Росаті. Учасники зустрічі обмінялися думками з питань транскордонного співробітництва, загальноєвропейської безпеки, проблем створення в Центрально-Східній Європі без'ядерної зони, співпраці в ООН, ОБСЄ та інших міжнародних організаціях, а також у галузі мінімізації наслідків аварії на ЧАЕС. Одним з питань, яке піднімалося на зустрічі, було прохання українського міністра провести амністію затриманих 26 квітня 1996 р. в Мінську 7 громадян України, які разом із представниками білоруської опозиції брали участь у несанкціонованому мітингу “Чорнобильський шлях – 96” [15, арк. 20–23].

На запрошення Міністерства закордонних справ 27–28 лютого 1997 р. Україну з робочим візитом відвідала делегація МЗС Білорусі на чолі з міністром І. Антоновичем. У ході переговорів сторони обмінялися думками щодо напрямків зовнішньої політики та внутрішньополітичної ситуації в обох країнах і розбудови двосторонніх відносин. Делегації дійшли згоди про необхідність завершення процесу делімітації українсько-білоруського кордону і парафування найближчим часом Договору між Україною та Республікою Білорусь про державний кордон. І. Антонович запросив Г. Удовенка відвідати Білорусь з робочим візитом навесні 1997 р., в ході якого можна було б парафувати зазначений Договір. Обидва міністри висловили думку, що утвердження на кордоні між двома країнами атмосфери добросусідства і партнерства сприятиме поглибленню взаємної довіри і порозуміння не лише в українсько-білоруських відносинах, але й у Європі в цілому. Крім того, міністр закордонних справ Білорусі висловив готовність білоруської сторони підтримати ініціативи України з висунення кандидатури міністра закордонних справ України Г. Удовенка на посаду Голови 52-ої сесії ГА ООН і кандидатуру міністра охорони навколишнього середовища та ядерної безпеки України Ю. Костенка на посаду Генерального секретаря МАГАТЕ. Білоруська сторона звернулася до України з проханням посприяти у врегулюванні проблем Білорусі, які виникли в зв'язку з відмовою Постійного комітету Парламентської Асамблеї ОБСЄ визнати легітимність Національних зборів Білорусі, утворених у результаті конституційної кризи в листопаді 1996 р. [17, арк. 7–9].

Зважаючи на регулярні консультації між Міністерствами закордонних справ України та Білорусі, наступна зустріч Г. Удовенка й І. Антоновича відбулася 14–15 квітня 1997 р. у Мінську. В ході бесіди український та білоруський міністри закордонних справ обговорили питання подальшого розвитку та поглиблення двосторонніх українсько-білоруських відносин, розширення нормативно-правової бази, проведення консультацій щодо співпраці в міжнародних організаціях. Підсумком візиту стало парафування Договору між Україною і Республікою Білорусь про державний кордон [16, арк. 56].

Черговий робочий візит офіційної делегації міністерства закордонних справ України до Республіки Білорусь відбувся 7–8 лютого 2000 року. Слід зауважити, що впродовж 1998–2000 рр. зустрічей між міністрами закордонних справ України та Білорусі не відбувалося, а відтак цей візит глави МЗС України Б. Тарасюка у Мінськ мав важливе значення у розвитку двосторонніх відносин. Центральне місце під час переговорів Б. Тарасюка з міністром закордонних справ Республіки Білорусь У. Латиповим займали питання двостороннього торговельно-економічного співробітництва, зокрема, чинників, що його стримують. У ході візиту також обговорено питання посилення контролю на спільному кордоні з метою боротьби з нелегальною міграцією, контрабандою та

міжнародним тероризмом. Міністри закордонних справ України й Білорусі досягли домовленості про створення двосторонньої комісії з питань захисту прав національних меншин та обговорили проблему взаємодії у рамках міжнародних організацій, зокрема ООН. Після завершення переговорів з У. Латиповим, міністр закордонних справ України Б. Тарасюк провів бесіду з Президентом Республіки Білорусь О. Лукашенком. Під час зустрічі український міністр запропонував О. Лукашенку допомогу в посередництві щодо налагодження відносин Білорусі з Європейським Союзом. Білоруський президент відповів, що Республіку Білорусь неможливо ізолювати, однак він погоджується на допомогу України у врегулюванні деяких проблем. Проте необхідні тісніші консультації між Україною та Білоруссю, які Республіка Білорусь як суверенна держава буде розвивати, незважаючи на позицію Російської Федерації [19, арк. 77–82].

Таким чином, діяльність Міністерств закордонних справ України та Білорусі надала помітного імпульсу подальшому розвитку двосторонніх відносин з широкого кола питань співробітництва в політичній, економічній, гуманітарній та інших галузях. Зустрічі глав МЗС обох держав внесли динаміку в розвиток українсько-білоруських взаємин впродовж 1994–2004 рр., засвідчили активізацію політичного діалогу, показали прагнення білоруської сторони всебічно поглиблювати відносини з Україною.

Ще одним важливим компонентом українсько-білоруських політичних взаємин у період з 1994 до 2004 рр. були міжпарламентські зв'язки. Необхідність налагодження тісних контактів на міжпарламентському рівні обумовлена важливістю зближення законодавчої бази України та Республіки Білорусь, а також законодавчого забезпечення виконання укладених міждержавних угод.

Перший офіційний візит на українсько-білоруському міжпарламентському рівні відбувся наприкінці 1994 р., коли впродовж 26–28 грудня на запрошення голови Верховної Ради України О. Мороза в Києві перебувала білоруська парламентська делегація на чолі зі спікером М. Грибом. У ході візиту відбулися зустрічі з Л. Кучмою, прем'єр-міністром В. Масолом, керівництвом Верховної Ради. У ході переговорів В. Масол запропонував створити спільні парламентські групи для координації співробітництва. Реалізуючи досягнуті домовленості, 10 січня 1995 р. у Верховній Раді України була створена депутатська група з міжпарламентських зв'язків України з Республікою Білорусь на чолі з П. Душейко [4, с. 84–85].

Випробуванням для українсько-білоруського міжпарламентського співробітництва стали результати конституційного референдуму в Білорусі. В результаті Верховна Рада України впродовж 1996–1999 рр. офіційно не визнавала легітимності Національних зборів Республіки Білорусь. Однак, стверджувати про повну відсутність міжпарламентських зв'язків також не можна, оскільки представники окремих фракцій Верховної Ради продовжували активну взаємодію з білоруськими парламентарями [2].

Українська та білоруська сторони у 1996–1999 рр. вживали заходів для покращення міжпарламентських взаємин. Так, у листопаді 1998 р. білоруський посол в Україні В. Курашик зустрівся зі спікером Верховної Ради О. Ткаченком. У ході зустрічі було обговорено перспективи двостороннього співробітництва, в тому числі питання активізації міжпарламентських зв'язків. Одночасно В. Курашик передав спікеру Верховної Ради України офіційне запрошення відвідати Національні збори Республіки Білорусь [4, с. 85–86].

27–29 січня 1999 р. у Республіці Білорусь з першим після референдуму 1996 р. офіційним візитом перебував голова Верховної Ради України О. Ткаченко. Він виступив у Палаті представників Національних зборів Республіки Білорусь, провів переговори зі своїм білоруським колегою А. Малофєєвим, Прем'єр-міністром С. Лінгом, Президентом О. Лукашенком [23, арк. 103–105]. Головним

підсумком цього візиту стало підписання Декларації про співпрацю між Національними зборами Республіки Білорусь і Верховною Радою України. Документ сприяв налагодженню міжпарламентського співробітництва, спрямованого на поглиблення взаємин між Україною і Республікою Білорусь у політичній, соціально-економічній та гуманітарній сферах [23, арк. 13–14]. Слід зауважити, що офіційна преса України та Білорусі з прихильністю висвітлювала підписання Декларації. Так, українська газета “Голос України” 2 лютого 1999 р. вийшла із заголовком: “Приклад для всього світу”. Такою назвою представники ЗМІ охарактеризували зміст Декларації, підписаної за підсумками офіційного візиту української делегації [23, арк. 17]. У подальшому міжпарламентські контакти здійснювалися як на рівні обміну делегаціями, так і серед робочих груп, які діяли з метою вивчення практики і обміну досвідом у сфері парламентської діяльності [23, арк. 13–14].

Новий імпульс міжпарламентські зв'язки отримали в 2003 році. У лютому на Парламентській асамблеї ОБСЄ у Відні Україна виступила за відновлення членства білоруського парламенту в цій організації. Згодом 23–25 березня 2003 р. білоруська делегація на чолі з головою Ради Республіки А. Войтовичем відвідала Київ, а 21–22 квітня того ж року відбувся офіційний візит до Білорусі українських парламентарів на чолі зі спікером Верховної Ради В. Литвином [4, с. 87]. Ця зустріч поживила міжпарламентський діалог України та Республіки Білорусь. Так, спікер українського парламенту запропонував замість Декларації про співпрацю між Національними зборами Республіки Білорусь і Верховною Радою України прийняти новий документ про співробітництво [2].

Наступним етапом двосторонніх міжпарламентських контактів можна вважати підписання 26 лютого 2004 р. Угоди про співробітництво між Національними зборами Республіки Білорусь і Верховною Радою України [24]. У цьому документі сторони зобов'язалися сприяти розвитку міжпарламентських взаємин в інтересах зміцнення дружніх відносин між державами та їх народами; домовилися розширювати договірно-правову базу між Україною та Республікою Білорусь з метою зміцнення і розвитку співробітництва в політичній, соціально-економічній, гуманітарній та інших сферах, що становлять взаємний інтерес; висловили готовність активізувати зв'язки між постійними комісіями і комітетами, депутатськими групами, а також експертами секретаріатів Ради Республіки і Палати представників Національних зборів Республіки Білорусь та апарату Верховної Ради України [24].

Окремою формою політичної взаємодії була участь парламентарів двох держав як міжнародних спостерігачів на парламентських і президентських виборах в країні-сусідці. Зокрема, українські депутати працювали на президентських виборах в Білорусі в 2001 р., а білоруські парламентарі – спостерігачами на парламентських виборах в Україні в 1998 р. Схожа практика активно використовувалася і в наступних виборчих кампаніях [4, с. 88].

Таким чином, проаналізувавши українсько-білоруські політичні відносини впродовж 1994–2004 рр., слід відзначити поступальний характер їх розвитку, що обумовлювався історичною приналежністю обох країн до Східного регіону Європи, наявністю спільного кордону, тісними господарськими зв'язками, а також близькістю культур та історичних традицій. Партнерство України та Білорусі у досліджуваній час, у першу чергу, слід розглядати як важливу подію у послідовному відстоюванні наших національних інтересів, насамперед безпеки, на регіональному та загальноєвропейському рівнях. Двосторонні міждержавні зв'язки сприяли всебічному розвитку співробітництва і партнерства у центрально-східноєвропейському регіоні. Вони, хоч і не були позбавлені гострих дискусій та певного погіршення у взаєминах, характеризуються як динамічні та перспективні. Про це свідчить інтенсивність політичних контактів між

президентами, урядами та парламентами обох країн. Республіка Білорусь у 1994–2004 рр. стала важливим стратегічним зовнішньополітичним партнером нашої держави.

Список використаних джерел

1. *Віднянський С.* Зовнішня політика України в умовах глобалізації / С. В. Віднянський. – К.: Генеза, 2004. – 616 с.
2. *Макеєв С.* Розвиток політичних відносин України та Республіки Білорусь / С. Макеєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: journals.hnpu.edu.ua/ojs/hisgeo/article/view/1772.
3. *Чекаленко Л.* Зовнішня політика України / Л. Чекаленко. – К.: Либідь, 2006. – 712 с.
4. *Юрчак Д.* Беларусь – Украина: 20 лет межгосударственных отношений / Д. В. Юрчак. – Витебск, 2012. – 280 с.
5. *Литвин В. М.* Україна: досвід та проблеми державотворення (90-ті роки ХХ ст.) / В. М. Литвин. – К., 2001. – 559 с.
6. *Снапковський В.* История внешней политики Беларуси / В. Е. Снапковский. – Минск, 2013. – 495 с.
7. *Тихомиров А.* Белорусско-украинские отношения в 1991–2009 гг. / А. Тихомиров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/5209/1/tihomirov_2010_trudy.pdf.
8. *Lewkowicz Lukasz* Geografia historyczna, polityczna i ekonomiczna Białorusi i Ukrainy / Lukasz Lewkowicz [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dlarynkupracy.umcs.pl/wp-content/uploads/2011/02/wprowadzenie_ukraina1.pdf.
9. *Kosiedowski Wojciech* Belarusian economy in the transformation process from the Polish perspective / Wojciech Kosiedowski [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dlarynkupracy.umcs.pl/wp-content/uploads/2011/02/wprowadzenie_ukraina1.pdf.
10. *Gergalo Nadia* Regional security, conflicts and cooperation in the region / Nadia Gergalo [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dlarynkupracy.umcs.pl/wp-content/uploads/2011/02/wprowadzenie_ukraina1.pdf.
11. *Галузевий державний архів Міністерства закордонних справ України (далі ГДА МЗС України)*, ф. 8 (Посольство України в Республіці Білорусь), оп. 97, спр. 5. Записи бесід, щоденники співробітників посольства України в Республіці Білорусь. – 52 арк.
12. *ГДА МЗС України*, ф. 8 (Посольство України в Республіці Білорусь), оп. 97, спр. 5. Записи бесід, щоденники посла України в Республіці Білорусь. – 25 арк.
13. *ГДА МЗС України*, ф. 8 (Посольство України в Республіці Білорусь), оп. 97, спр. 11. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем'єр-міністра, Міністра закордонних справ України. – 21 арк.
14. *Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і Республікою Білорусь* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/112_692.
15. *ГДА МЗС України*, ф. 8 (Посольство України в Республіці Білорусь), оп. 97, спр. 24. Перебування українських урядових делегацій. – 52 арк.
16. *ГДА МЗС України*, ф. 8 (Посольство України в Республіці Білорусь), оп. 97, спр. 39. Перебування українських урядових делегацій в Республіці Білорусь. – 64 арк.
17. *ГДА МЗС України*, ф. 8 (Посольство України в Республіці Білорусь), оп. 97, спр. 77. Перебування білоруських урядових делегацій в Україні. – 44 арк.
18. *ГДА МЗС України*, ф. 8 (Посольство України в Республіці Білорусь), оп. 97, спр. 105. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем'єр-міністра, Міністра закордонних справ України. – 252 арк.
19. *ГДА МЗС України*, ф. 8 (Посольство України в Республіці Білорусь), оп. 97, спр. 176. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем'єр-міністра, Міністра закордонних справ України (2000 рік). – 145 арк.
20. *ГДА МЗС України*, ф. 8 (Посольство України в Республіці Білорусь), оп. 97, спр. 177. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем'єр-міністра, Міністра закордонних справ України (2000 рік). – 173 арк.
21. *ГДА МЗС України*, ф. 8 (Посольство України в Республіці Білорусь), оп. 97, спр. 7. Організація офіційних та робочих візитів Міністра закордонних справ України. – 2 арк.
22. *Протокол про консультації між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Республіки Білорусь* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/112_106.
23. *ГДА МЗС України*, ф. 8 (Посольство України в Республіці Білорусь), оп. 97, спр. 142. Міжпарламентські зв'язки. Візити парламентських делегацій. – 190 арк.
24. *Соглашение о сотрудничестве между Национальным собранием Республики Беларусь и Верховной Радой Украины* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=10491>

Степан Васишин

**УКРАИНА–БЕЛАРУСЬ: СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПАРТНЕРСТВО В
ПОЛИТИЧЕСКОЙ СФЕРЕ (1994–2004 ГГ.)**

В статье автор раскрывает политические аспекты украинско-белорусских отношений в течении 1994–2004 г., исследует направления и приоритеты двусторонних связей.

Ключевые слова: Украина, Республика Беларусь, политические отношения, договор, внешняя политика, сотрудничество.

Stepan Vasylyshyn

**UKRAINE–BELORUSSIA: STRATEGIC PARTNERSHIP IN THE POLITICAL
SPHERE (1994–2004)**

The article deals with the political aspects of Ukrainian-Byelorussian relations during 1991–1994. Also the author investigates the directions and the priorities of bilateral connections.

Key words: Ukraine, Republic of Byelorussia, political relations, pact, foreign policy, cooperation.